

Recenzja

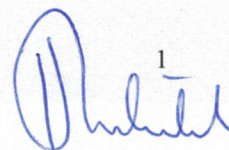
rozprawy doktorskiej mgr. Rafała Pitery nt. „Oddziaływanie specjalnych stref ekonomicznych na rozwój społeczno-ekonomiczny województwa podkarpackiego”
(promotor: prof. dr hab. Jerzy Kitowski, promotor pomocniczy dr Paulina Filip)

1. Poprawność wyboru obszaru badań oraz sposób sformułowania tematu

Specjalne strefy ekonomiczne (SSE) jako element polityki gospodarczej władz publicznych mają w ścierających się współcześnie ze sobą doktrynach ekonomicznych neoliberalizmu i interwencjonizmu państwowego swoich zwolenników i przeciwników. Do polskiej gospodarki rozwiązania te zostały implementowane w 1994 r., a więc w okresie ogromnego deficytu czynników umożliwiających transformację i rozwój gospodarki: kapitału finansowego, nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych, modeli biznesowych. Należy jednak mieć na uwadze, że w myśl obecnie obowiązujących przepisów, działalność specjalnych stref ekonomicznych będzie mogła być prowadzona do końca 2026 r. Analiza efektów ich działalności nabiera tym samym powoli charakteru historycznego. Niewątpliwie jednak funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych dostarczyło szeregu ważnych wniosków dla oceny zasadności polityki gospodarczej prowadzonej przez państwo w oparciu o ten mechanizm pomocy publicznej. W tym aspekcie uważam wybór jako obszaru badań efektywności działających w Polsce specjalnych stref ekonomicznych oraz ich oddziaływanie na otoczenie społeczno-gospodarcze za w pełni zasadny.

2. Określenie przedmiotu badań oraz sformułowanie tematu, celu i hipotez

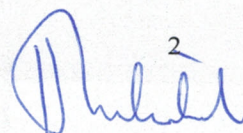
Przedmiotem badań podjętych w pracy jest ocena efektywności polskich specjalnych stref ekonomicznych oraz ich znaczenia w kontekście zjawisk ekonomicznych i społecznych zachodzących pod ich wpływem na terenach, na których zostały zlokalizowane. Z 14 stref funkcjonujących aktualnie w Polsce do szczegółowej analizy Doktorant wybrał przy tym dwie: SSE Euro-Park Mielec i SSE Euro-Park Wisłosan Tarnobrzeg. Powstaje pytanie o zasadność

wskazanej w temacie pracy analizy oddziaływania tych stref na rozwój województwa podkarpackiego w sytuacji gdy: po pierwsze, koncentrują swoją działalność na jego obrzeżach, a po drugie, prowadzenia przez nie działalności także na terenie innych województw. Takie skomplikowanie struktury obszarowej działalności tych stref wymagało w mojej opinii bardziej precyzyjnego odzwierciedlenia w założeniach metodycznych pracy. Jako cel główny pracy, konsekwentnie do sformułowania tematu, Doktorant przyjął kompleksową ocenę wpływu działalności specjalnych stref ekonomicznych na rozwój społeczno-ekonomiczny województwa podkarpackiego. Cel ten został zdezagregowany na 6 celów pomocniczych. Obejmują one istotne kryteria, ale głównie o charakterze ekonomicznym, mogące stanowić podstawę do oceny konsekwencji utworzenia specjalnych stref ekonomicznych, takie jak efektywność działających w nich przedsiębiorstw, korzyści i nakłady ponoszone na tworzenie SSE, rola w transferze bezpośrednich inwestycji zagranicznych, wpływ na tworzenie innowacji, oddziaływanie na rynek pracy. Dodatkowo dołączony został aspekt analizy wpływu kryzysu gospodarczego na wyniki finansowe przedsiębiorstw oraz przepływów strumieni pieniężnych pomiędzy SSE a budżetem państwa i budżetami jednostek samorządu terytorialnego. Hipoteza główna oparta jest na stwierdzeniu, że specjalne strefy ekonomiczne korzystnie wpływają na rozwój społeczno-ekonomiczny obszarów, na terenie których są zlokalizowane. W kontekście powyższych uwag wskazuję, że nie odniesiono tych korzyści wprost do województwa podkarpackiego. Doktorant sformułował także trzy hipotezy pomocnicze przewidujące weryfikację wpływu SSE na tworzenie miejsc pracy i zwiększanie dochodów jednostek samorządu terytorialnego oraz określenie zależności efektywności finansowej SSE od sytuacji ekonomiczno-finansowej działających w nich przedsiębiorstw. Należy zwrócić uwagę, że tak sformułowane hipotezy pomocnicze pokrywają jedynie częściowo obszar badawczy wskazany w hipotezie głównej oraz celu głównym i celach pomocniczych pracy. Hipoteza pomocnicza dotycząca efektywności SSE nie ma przy tym bezpośredniego odzwierciedlenia w celach pracy. Przedstawione powyżej uwagi mają z jednej strony charakter porządkujący a z drugiej wymagają wyjaśnień, których zabrakło w pracy, w trakcie jej obrony. Niezależnie od tych uwag uważam przedmiot badań i postawione cele za ważne poznawczo dla oceny zasadności utworzenia SSE i ich oddziaływania na rozwój polskiej gospodarki.

3. Metody badawcze i realizacja badań

Dla realizacji celu pracy i weryfikacji hipotez Doktorant przyjął odpowiednio dobrany zestaw metod badawczych. Zgodnie z wymaganiami stawianymi rozprawom doktorskim dokonał krytycznego przeglądu literatury przedmiotu w celu stworzenia teoretycznych podstaw roz-

ważań oraz prezentacji wyników badań innych autorów. Prawidłowym z punktu widzenia przedmiotu pracy uzupełnieniem zakresu analizy jest przegląd regulacji normatywnych odnoszących się do SSE oraz opracowań urzędowych i raportów branżowych. Własne badania empiryczne zostały przeprowadzone w oparciu o analizy porównawcze danych zastanych, wnioskowanie statystyczne, metody oceny kondycji finansowej i zdolności kredytowej przedsiębiorstw oraz model enklaw P. Warra. Metodyka badań została szerzej przedstawiona w poświęconym temu rozdziale 2.

Zasadnicza część badań podjętych w pracy obejmowała lata 2006-2019. Był to okres dostatecznie długi dla identyfikacji zjawisk zachodzących pod wpływem działalności specjalnych stref ekonomicznych. Istotne jest przy tym uwzględnienie zmienności koniunktury gospodarczej wywołanej w szczególności przez kryzys w gospodarce światowej rozwijający się od roku 2008.

W pracy została wykorzystana obszerna, prawidłowo dobrana krajowa i zagraniczna literatura przedmiotu, informacje i dane statystyczne w dostępie publicznym oraz pochodzące bezpośrednio od badanych podmiotów.

Tak określone podstawy metodyczne dysertacji uważam za właściwe dla pracy na stopień naukowy doktora oraz odpowiadające celom i hipotezom w niej przyjętym.

4. Ocena konstrukcji rozprawy i jej zawartości merytorycznej

Praca obejmuje łącznie 314 stron, przy czym zasadniczy tekst zawiera się na 242 stronach, a pozostałe stanowią spisy i załączniki. Składa się ona z sześciu rozdziałów o odpowiednio rozbudowanej strukturze wewnętrznej. Należy przy tym zwrócić uwagę, że pierwszy z nich ma charakter teoretyczny, drugi metodyczny a pozostałe cztery empiryczny, co uznaję za podejście właściwe, pozwalające na obszerną prezentację wyników badań własnych i wniesienie wkładu w poszerzenie wiedzy w odniesieniu do podjętych w dysertacji problemów badawczych. Sekwencja rozważań w części empirycznej jest prawidłowa, gdyż rozpoczyna się od wskazania korzyści związanych z działalnością SSE (rozdz. 3), poprzez określenie towarzyszących im kosztów (rozdz. 4), powiązanie efektywności stref z kondycją finansową przedsiębiorstw (rozdz. 5) do syntezy wskazującej na oddziaływanie SSE na rozwój badanego regionu. W pracy zabrakło mi jednak szerszej charakterystyki społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego ze szczególnym uwzględnieniem jego jednostek organizacyjnych objętych badaniami.

Rozdział pierwszy pt. „Specjalne strefy ekonomiczne jako instrument oddziaływania państwa na rozwój regionalny” obejmuje dwa zakresy rozważań. Pierwszy związany jest z przedsta-

wieniem na podstawie przeglądu literatury przedmiotu definicji polityki regionalnej, przesłanek jej stosowania w Polsce wynikających ze zróżnicowania poziomu rozwoju poszczególnych regionów, pomocy publicznej jako formy interwencjonizmu państwowego, zasad jej stosowania w warunkach regulacji unijnych, ujętych retrospekcyjnie podstaw prawnych działalności stref w Polsce. Dobór tych zagadnień i zakres ich prezentacji pozwolił na poprawne umiejscowienie podjętego w dysertacji problemu badawczego w ujęciu teoretycznym i normatywnym. Drugi obszar analizy zawarty w rozdziale pierwszym obejmuje charakterystykę specjalnych stref ekonomicznych działających w województwie podkarpackim z uwzględnieniem opisu mechanizmów ich funkcjonowania, zwłaszcza w aspekcie udzielanej pomocy publicznej, współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego oraz określenia zakresu terytorialnego działalności, liczby ulokowanych w nich przedsiębiorstw, struktury własnościowej pozyskanego kapitału, wielkości zatrudnienia. Informacje te stwarzają dobry obraz dwóch stref ekonomicznych będących przedmiotem zasadniczej analizy w recenzowanej pracy.

W rozdziale drugim przedstawiono podstawy metodyczne rozprawy. W punkcie wyjścia wskazano za pomocą jakich metod badawczych i w oparciu o jakie źródła danych podjęta została próba realizacji przyjętych celów i weryfikacji hipotez. W szczególności Doktorant opisał jeden z modeli teoretycznych (model enklaw) stosowanych w ramach badań nad efektywności specjalnych stref ekonomicznych, dokonał krytycznej oceny możliwości jego zastosowania w warunkach polskich i zaproponował określone jego modyfikacje odnoszące się do uwzględnionych w nim kryteriów oceny. Uzasadnił również dobór metod do oceny kondycji finansowej przedsiębiorstw, tj. metod dyskryminacyjnych, modeli regresji logistycznej i metod scoringowych stosowanych przez banki. Zaprezentowany w tym miejscu dobór próby badawczej z punktu widzenia liczby przedsiębiorstw i okresu, z którego pochodzą dotyczące ich dane ekonomiczne jest prawidłowy. Tak sformułowane podstawy metodyczne pracy i sposób ich prezentacji uznaję za świadczący o umiejętności prowadzenia badań w dziedzinie nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem dyscypliny ekonomia i finanse.

Rozdział trzeci dysertacji poświęcony jest analizie korzyści związanych z funkcjonowaniem specjalnych stref ekonomicznych i ich wpływu na rozwój województwa podkarpackiego. W pierwszej kolejności poddano analizie korzyści związane bezpośrednio ze strefami jak wpływy finansowe do budżetu państwa, NFZ, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz związane ze wzrostem zatrudnienia. Należy wskazać, że Doktorant wykazał się niezbędną dla badacza ostrożnością traktując przeprowadzone wyliczenia jako szacunkowe. Odpowiednio dużo miejsca poświęcił analizie oddziaływania SSE na rynek pracy. Jej wyniki pozwoliły na weryfikację hipotezy dotyczącej pozytywnego wpływu tych podmiotów na wzrost zatrudnie-

nia, siłą rzeczy głównie w miejscowościach, w których ulokowane zostały strefy. Problemem jest jednak towarzyszący temu drenaż innych lokalnych rynków pracy. Pozytywnie należy ocenić uwzględnienie szerokiej perspektywy oceny korzyści pośrednich wynikających z działalności SSE poprzez wskazanie ich wpływu na efekty generowane w przedsiębiorstwach kooperacyjnych spoza stref, rozwój przedsiębiorczości, infrastruktury komunikacyjnej, instytucji otoczenia biznesowego i społecznego. Oszacowanie tego wpływu jest trudne w ujęciu wartościowym, ale stanowi zjawisko ewidentnie towarzyszące rozwojowi SSE i dobrze, że zostało w rozprawie zauważone i przynajmniej przykładowe wskazane. Ważnym spostrzeżeniem, Doktoranta znajdującym odzwierciedlenie w końcowej części rozdziału, jest odniesienie do wkładu SSE w rozprzestrzenianie się dobrych praktyk, jak np. społeczna odpowiedzialność biznesu. Niewątpliwie tego typu efektów społecznych jest więcej.

Rozdział 4 poświęcony jest ocenie kosztów związanych z działalnością specjalnych stref ekonomicznych. Doktorant odwołując się do literatury przedmiotu wymienia trzy negatywne zjawiska związane z działalnością SSE: efekt biegu jałowego, efekt substytucji i efekt wypierania. Nie podjął się jednak empirycznej weryfikacji skali oddziaływania tych efektów w swoich badaniach. Analizuje natomiast łatwiejsze do oszacowania koszty ponoszone na etapie tworzenia stref i dalszego ich funkcjonowania. Analizy te mają czasowo ograniczony zakres, ale pozwalają na wyobrażenie o skali nakładów i wydatków na inwestycje infrastrukturalne, zagospodarowanie terenu stref, pomoc publiczną, utraconych korzyści wynikających ze zwolnień podatkowych. Unikatowym podejściem zastosowanym w pracy jest zwrócenie uwagi na oddziaływanie SSE na środowisko naturalne, w tym jego nadmierne obciążenie. Ważnym poznawczo stwierdzeniem Doktoranta jest ocena realizacji założeń związanych z tworzeniem SSE (str. 183). Miały one służyć ograniczeniu dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych regionów. Tymczasem, w szczególności w wyniku ulokowania ich na obszarach silnie zurbanizowanych, nastąpiło pogłębienie różnic w wysokości wynagrodzeń i poziomie życia. Doktorant powołując się na różne źródła zasadnie wskazuje na błędy jakie popełniono w tym zakresie czy niezgodność działań z pierwotnymi zamierzeniami.

Rozdział 5 zawiera ocenę efektywności ekonomicznej przedsiębiorstw działających w specjalnych strefach ekonomicznych. Oceny tej dokonano w oparciu o wskazane w rozdziale 2 narzędzia analizy finansowej w odniesieniu do 30 przedsiębiorstw ze strefy mieleckiej i 20 z tarnobrzeskiej. Doktorant słusznie wskazuje powiązanie efektywności przedsiębiorstw zlokalizowanych w strefach z jednym z podstawowych celów, dla których były one utworzone, tj. generowania wpływów z danin publicznych, aktywizacji rynku pracy itd. Pozytywnie oceniam zastosowanie w tym zakresie kilku narzędzi analitycznych, gdyż pozwoliło to na stwo-

zenie szerszych podstaw do oceny kondycji finansowej badanych podmiotów. Doktorant formułuje w tym miejscu kolejny ważny wniosek poznawczy – działalność przedsiębiorstw w SSE nie prowadzi do lepszych rezultatów ekonomicznych w porównaniu do przedsiębiorstw spoza strefy. W rozdziale tym zaprezentowane zostały także wyniki badań dotyczących efektywności spółek zarządzających strefami, upadłości przedsiębiorstw ze stref oraz wpływu kryzysu gospodarczego na sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw, które stanowią wartościowe uzupełnienie zasadniczego w tej części pracy wątku rozważań.

Rozdział 6 zawiera podsumowującą ocenę oddziaływania SSE na rozwój społeczno-ekonomiczny regionu. Doktorant dokonał zestawienia korzyści i kosztów funkcjonowania dwóch stref dla badanego obszaru. Konkluzja wskazuje na przewagę w ujęciu finansowym korzyści nad kosztami. Następnie w oparciu o odpowiednio zmodyfikowany model enklaw przeprowadził analizę dla województwa podkarpackiego. Jej wyniki także wskazują na celowość utworzenia stref ekonomicznych i skalę korzyści dla całego województwa i jego jednostek administracyjnych. Na zakończenie Doktorant przedstawia scenariusze wynikające z planowanego zakończenia działalności SSE w 2026 r. Takie podejście do problemu jest jak najbardziej właściwe, gdyż wskazuje na możliwości wykorzystania stworzonych przez wiele lat zasobów SSE i działania niezbędne dla ich utrzymania.

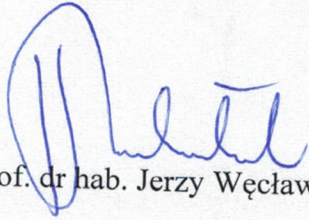
Uważam, że Doktorant zrealizował wszystkie przyjęte w pracy cele oraz dokonał empirycznej weryfikacji hipotezy głównej i hipotez pomocniczych. Rozprawa zawiera elementy nowej wiedzy w zakresie efektów działalności specjalnych stref ekonomicznych pozwalającej na ocenę ich wpływu na rozwój regionalny.

5. Uwagi do strony formalnej pracy

Recenzowana praca doktorska została przygotowana zasadniczo poprawnie pod względem formalnym. Można wskazać w niej jedynie nieliczne uchybienia: np. „Podejście zbieżne z ekonomią instytucjonalną może być wykorzystane (...), na ideę SSE oraz innych instytucji ...” (str. 9); „efekt biegu jałowego, to sytuacja ...” (str. 157) – powinno być „efekt substytucji”; „efektywność tego typu terenów” (str. 215); „efektywność specjalnych stref ekonomicznych na tereny” (str. 218); „Obecność takich obszarów jest w krajach rozwiniętych gospodarczo, jak i rozwijających się.” (str. 237). Traktuję je jako uchybienia mniejszej wagi, nie wyeliminowane na etapie korekty autorskiej tekstu i nie mające wpływu na jego wartość merytoryczną.

6. Konkluzja

W mojej opinii recenzowana praca doktorska spełnia wymagania określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.). Stanowi ona rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego jakim jest wpływ specjalnych stref ekonomicznych na rozwój społeczno-gospodarczy w ujęciu regionalnym. Kandydat wykazał się dobrą ogólną wiedzą z zakresu dyscypliny ekonomia i finanse właściwie identyfikując problem badawczy i umiejscawiając go w kontekście aktualnej wiedzy na temat polityki regionalnej i stosowania pomocy publicznej dla ograniczania różnic w poziomie rozwoju gospodarczego w ujęciu przestrzennym. Wykazał się także umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez dobór i wykorzystanie źródeł danych, stosowanie odpowiednich narzędzi badawczych, prowadzenie analizy i prezentację wyników własnych badań empirycznych. Na tej podstawie występuję do Rady Naukowej Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o przyjęcie rozprawy jako pracy doktorskiej z dziedziny nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz dopuszczenie do publicznej obrony.

prof. dr hab. Jerzy Węclawski